

DRACAENA, SEDUM, AGERATUM . . .

BORDÁS GYÖZŐ

Gyerekkoromban utáltam a kertet. Még ma is visszacseng a sokszor fenyegetően oktató szülői intés: „Jobban megtrágyázni, mélyebben fölászni, szebben elgereblyézni, az ágyásnak zsinórt húzni . . .” És kinek van kedve hajnalban locsolni (az ötvenes években még gémeskútból húztuk a vizet); gyomlálni, üvegházat takarítani; meg a rózsafák őszi betakarásában és tavaszi kitakarásában sem leltem örömöm. Csoda hát, hogy számomra sokáig nem volt utálatosabb valami a virágnál, ellenszenvesebb a kertnél?

Pedig utálatom tárgyának híre volt, tudta mindenki, hogy nincs még egy olyan rendezett kert Közép-Bácskában, mint a miénk. Gimnáziumunk irodalomtanára, aki mindig nagy előszeretettel, szinte pátosszal szavalta Petőfi verseit Zmaj fordításában (Cedili su oblak, pa su tako pili — hallom még ma is mély, öblös hangját), nemegyszer mondta, hogy Csehov bizonyára a mi kertünkről mintázta cse-resznyéskertjét. Ezt akkor túlzásnak éreztem, de azt már nem, hogy a Svájcba és Ausztriába sűrűn utazó, mindig szép barna nemezkalapban járó némettanárnőm paradicsomnak titulálta. „Herr Gertner, das ist Paradies!” — lelkesedett kedveskedve apámnak.

Én ettől függetlenül nem szerettem ezt a kertparadicsomot, bár némi büszkeséggel töltött el, hogy amikor — leginkább vasárnap délelőttöként — flóraboy szerepében hordtam szét a kertünkből származó virágokból készült csokrokat, az emberek leállítottak az utcán, hogy megcsodálják. Születésnapot, eljegyzést, esküvőt, temetést el sem lehetett képzelni a virágaink nélkül. Azt a majd méternyi magas virágrónt sem tudom elfelejteni, amely csupa tearózsából és gyöngyvirágból készült. Lehet, hogy azért maradt meg emlékezetemben, mert útközben lefényképeztek vele, és a fénykép meg is jelent a *Dnevnik*ben meg a *Politiká*ban. Csak azt nem értettem, miért nem a *Magyar Szó*ban is, pedig mi ezt az újságot járattuk. Lehet, hogy aztán éppen ez a „sérelem” is közrejátszott, hogy új-

ságíró legyek, és évekig annál a lapnál dolgozzak, amelyre akkor nagyon haragudtam. Kertünkről azonban még akkor sem írtam, de riportertársaimat sem tudtam nekiugrasztani a témának. Hányszor hallottam tőlük is a közhelyes megállapítást, hogy mesészép, meg gyönyörű, de egy kertre azt mondani, hogy rendezett, az olyan, mint ha egy fiatal lányra azt mondanák, hogy szép. Hát persze, hogy szép, ha fiatal, és persze, hogy rendezett, hát attól kert. Különben csak egy virágokkal beültetett udvar lenne, amilyenből minden kisvárosban százával akad. Mi tette hát a többtől megkülönböztethetővé, egyedivé, azaz kertté?

Azt gondolnák, hogy különös virágai. Igen, azok is, de ma már tudom, díszkertünk jellegét elsősorban mégsem a virágok határozták meg, hanem a kertünket behatároló, a falakra fölfuttatott borostyánszőlő (porthenocissus), amely mint valami hatalmas, nehéz függöny vagy fölfüggesztett szőnyeg, lógott, minden évszakban más-más látványt kínálva. A borostyánszőlőnek tavasszal méregzöld levelei voltak, amelyek a nyár folyamán fokozatosan barnássárgára váltottak, hogy késő ősszel, az első fagyok előtt már tizianvörösben mutatásák magukat. Mintha valóban a velencei festő keverte volna hozzá a festéket.

E természetes kulisszák mögött volt a rózsakert, rengeteg nagy virágú bokorrózsával, a hosszú gang előtt pedig az egymástól egyenlő távolságra ültetett magas törzsűekkel. Ezeket, meg az ugyancsak itt levő három lucfenyőt, a mosógép tette tönkre. Nem sokkal megvétele után a fenyőkön meg a magas törzsű rózsákon is mutatkozni kezdtek a betegségek első jelei. Hiába próbáltuk arzénal gyógyítani, a következő évben már ki is pusztultak. A rózsakert alatt volt a pöcegödör, ide folyt a mosópor, amit a föld fölszippantott, és kímarta a növények gyökerét. Én már akkor gondoltam arra, hogy ha fürdőszobánk angolvécéjét engednék arra használni, amire való, akkor talán elvegyülne a mosópor, és nem tenne kárt a virágoskertben. De nem engedték, az angolvécé csakis a mosógépet szolgálta, nekünk pedig továbbra is a ház végibe kellett járnunk. Azt pedig még ma sem értem, hogyan pusztultak ki olyan gyorsan a magas törzsű rózsák, ugyanakkor a bokorrózsák nem sínylették meg a sok vegyszert. És a kaktuszkertnek sem ártott, holott a kaktuszok is ott voltak a rózsák tözsomszédságában, a ház árnyékos oldalában.

Persze, sajnáltam volna a kaktuszokat, mindenekelőtt a számomra a legkülönösebbet, a kanálisparti fűzfák göcsörtjeit idéző sziklakaktuszt, amelynek, a rózsával ellentétben, megbocsátottam, hogy szúrós. Úgy voltam vele, hogy a kaktusznak nincs más rendeltetése

ezen a földön, mint hogy szűrjön, a rózsák viszont a virágukért vannak. Akkor meg tessék virágozni, és nem szűrni! No meg kényesek és utálatosak voltak a rózsák, és mindig törődni kellett velük. Betetvesedtek például, és akkor azonnal permetezhettük őket, aztán meg iparkodhattunk hajnalban levágni a bimbókat, mert meleg, nyári napokon már délelőttre úgy szétvetették virágukat, hogy csak összedrótozva lehetett őket csokorba kötni. Igaz, akadtak olyan vevők is, akik ilyen nagy, szétnyílt virágot vásároltak, de én tudtam, hogy ezeknek nincs jó ízlésük. Szóval én a rózsákkal csak úgy, messziről, tisztos távoból barátkoztam. Valójában csak a színeit szerettem ezeknek a rózsáknak, mint ahogy sok festménynek is csak a színeit kedveltem. És ez a párhuzam ma is egészen kézenfekvőnek tűnik. A rózsák ugyanis katonás rendben álltak: pirosak, rózsaszínűek, sárgák és fehérek. És e négy szín kapcsolatában, e négy vonal viszonyában egyfajta szervező elv jutott érvényre. A kert minden pontjáról más és más látvány tárult eléem, de a látószögváltás mindig új és új szín- és térélményt nyújtott. A vásári kaleidoszkóphoz, ehhez az optikai játékszerhez tudnám hasonlítani rózsakertünk szimmetrikus képváltozatait. S itt, a rózsakertben éreztem meg azt a misztikus szimbolikát, amely, mondjuk, a kert és a kép között van.

Ennyi izgalmat kertünknek még csak az üvegház és a gémeskút mögötti része rejtgetett, amelyet azért hagytunk szabadon burjánzani, hogy a madaraknak és a bogaraknak rejtekhelyet biztosítsunk. Itt, ebben a kis oázisban, a nádas között még bíbic is fészkel, s mert ide gyűjtöttük a zöldtrágyát (ma komposztrágyának nevezik), itt ismertük meg például a ganajtúró bogarat, az ürüléklegyet, a zengőléglárvát... Én sokáig nem értettem, apám miért becsüli oly nagyra ezt a bűdös trágyadombot. „Ne finnyáskodjatok, tekintsétek a természet ajándékának” — mondogatta. Akkor még nem tudtam, honnan is tudhattam volna, hogy ez a trágyadomb valami titkot rejt. Mert azt rejtett. Mondom, virágaink szebbek voltak, mint bárki máséi, nálunk a zöld zöldebb volt, a piros égőbb, a sárga rikitóbb. Mindennek titka kellett hogy legyen. És volt is. Apám ezt soha senkinek el nem árulta, ebbe a titokba bennünket sem avatott be. Hogy mi volt a titok? Apám az istálló- és komposztrágyába embertrágyát is kevert. Hátral a trágyadomb mellett gödröt ásott, előbb itt „pihentette”, gondolom a mérgező urin elpárologtatása végett, aztán belekeverte a többibe. A rózsabokrok tavaszi nyitásakor minden tőre dobott egy lapáttal. Ásás előtt az egész kertet beszórta, jutott így a szegfűnek, a gladiólusznak, a margarétának és természetesen a borostyánszőlőnek is.

Ezt a „receptet” állítólag még Pesten kapta, ahova fiatal cukorgyári főkertészként küldte a hajdani Schwartz igazgató. Apám ott tanulta ki a szőnyegültetés tudományát is. Azt hiszem, ez a kifejezés is ma már magyarázatra szorul. A szőnyegültetés olyan előre kirajzolt, mintás, felénk leginkább kör alakú dombágyás, amelybe színes és díszes levelű növényeket ültetnek. Nos, városunk egynéhány, a központban levő, valamint a cukorgyári parkban és az olajgyár előtti nagy kert szőnyegültetését másra nem is bízták volna, csak rá. Üvegházban nevelte a palántákat, faládjában, és saját receptre készített földben. A kiültetés sorrendjét pedig gyerekként is fejből fújtam: dracaena, sedum, ageratum, sempervivum, begonia, alternanthera. Simábban folyt ez belőlem, mint később a gimnáziumi latinórán a névszóragozás.

És micsoda szőnyegültetvények voltak ezek! Egy-egy ilyen ágy maga volt a megtettesült művészet. És csoda-e, hogy elképedtem, amikor egyszer arra jöttem rá, hogy ennek a művészetnek az alapját is gyakorlatilag az a trágya képezte. Azt természetesen tudtam, hogy az előre kirajzolt felületen úgy kellett kijelölni a pontokat és vonalakat, hogy az néhány hónappal később, a virágzás idején pontosan a kívánt hatást váltsa ki. Az sem volt kérdéses, hogy közben ügyelni kellett a méretarányokra, kapcsolatokra, a ritmusra, a szimmetriára, a színekre, a felületek tagolására és osztására, és ki tudja még, mire nem. De ugyan ki gondolt arra, hogy legfőképpen arra kell ügyelni, amire látványt élvező rá se gondolna.

A szőnyegültetés sem más tehát — ezért is beszéltek róla —, mint a kertgondozás tudománya. Kell hozzá az alapismereteken túl érzék, törődés, a rend szeretete. Legfőképpen a rend, ami nélkül nincs kert. Mert a kert megköveteli a rendet. Ezért van az, hogy a kertészek mind megfontolt, higgadt emberek. S csak az lehet kertész, aki kellő alázattal viseltetik a szakma iránt. A virágok ugyanis kényesek, konokok, egymást sokszor nehezen tűrők, sőt — Kosztolányi példájából tudjuk — néha összeférhetetlenek is, de a kertészek nem. Ők a virággal való törődés folyamán alkalmazkodókká válnak, de úgy, hogy közben maguk is alkalmazzák az élet, elsősorban a biológia törvényszerűségeit. Hogy a tér és a forma alakítása közben mennyire vannak tudatában a növény és termőhelye életszerű kapcsolatának, nem tudom, de hogy érzik a mit, a hová és a hogyan, az biztos. Pontosan úgy, mint a festők. Pedig a festők csak színekkel dolgoznak, trágájával soha.

Nem volna érdemes egyszer azon is elgondolkozni, miért éppen a kertészek és a festők a leghosszabb életűek?